

JUHÁSZ ERZSÉBET

Egyadta zengő tombolás

A képernyőn havazik – írta emberemlékezettel ezelőtti, boldog békeidőkben, elképesztően fiatalon és magával ragadó tehetséggel egy vajdasági prózaíró: Benedek Mária. Azóta annyi temérdek idő zajlott le, hogy nem is lennék képes kis kötetét újra felidézni. Csak a cím tér újra meg újra vissza fűbe-fába kapaszkodó, összezilálódott emlékezetembe. Legutóbb éppen e mostani, keservesen kilátástalan esztendő első napján, amidőn képernyőre meredő tekintettel vártam a hagyományos újévi bécsi hangverseny közvetítésének kezdetét. A hazai tévé a zárlat okán már nem közvetíthette a hangversenyt, a magyarországi adók műsorait viszont csak kivételes légköri viszonyok szerencsésének köszönhetően van alkalmam látni. Elvértve és véletlenszerűen. S amikor a leginkább vágnám egy-egy műsor megtekintését, mint ezen az újévi napon is, a képernyőn havazik, vagy csupa felismerhetetlen krikszkraksz mutatkozik csupán. Sípolás és dobolás, fura, zengő tombolás az egész masina – semmi más.

Ezeknek a hagyományos bécsi újévi hangversenyeknek is megvan a maguk története. Képernyős története, természetesen, mi más? Hiszen aligha lett volna elképzelhető, hogy egy magamfajta eljuthatott volna Bécsbe, kiváltképp azért, hogy eredetiben élvezhesse a hagyományos bécsi újévi koncertet. Mi itt, túlnyomó többségünkben, a régmúlt boldog békeidőkben sem voltunk soha annyira boldogok és főleg annyira gazdagok, hogy ilyen eshetőségeket forgathattunk volna a fejünkben. Hogy az igényeinkről ne is beszéljek. Bár ami az igényeket illeti, bonyolultabb a kérdés. Ama régi, boldog békeidőkben egy magamfajta értelmiségi, aki semmi olyasfajta tevékenységet sem fejtett ki, mely állami, illetőleg egypárti érdekeket támogatott volna, az nem is volt megfizetve, így az igényei sem nőhettek túlon túl nagy magasba. Persze nem egészen így látszanak a dolgok, amíg az ember benne van valamiben, amiről azt hiszi, sohasem fog lényegesen megváltozni. Nekünk, államilag s egypártilag haszontalan egyszemélyeknek is voltak igényeink, hisz a művészetnek, az irodalomnak szenteltük egyébiránt oly haszontalan kis életünket, de ami bennünket az irodalomból és a művészetekből érdekelt, az égvilágon semmilyen összefüggésben sem volt a hagyományos bécsi újévi hangversenyek Strauss-keringőivel.

S itt lép be először e történetbe a képernyő, mely természetesen nem pusztán önmagát, a masinát jelenti, hanem látás- és szemléletmódot is, mely a világ tudomásulvételének sajátos módját foglalja magába. Harmincéves korán túl az ember túljut lassacsckán azon a korszakán, amikor csak az képes átjárni tudatát, valóját, lelkületét, ami izzó, eleven jelenvalóság. S ez talán elsősorban abban mutatkozik meg, hogy kezdünk vissza-visszapillongatni a gyerekkorunkra. Egy múltbeli világra tehát. Tudatunkban, eszméletünkben, emlékezetünkben kezd megformálódni egy fiktív képernyő, mely létünk jelzéseit közvetíti. Természetesen nem gombnyomásra, hanem szeszélyes váratlansággal, mint ahogy legelevenebb emlékeink, legizzóbban jelen idejű gondolataink teremtetőknek meg mindig is. Egyszóval: önmegélésünk ihletének ritka perceiben.

S most jön be a képernyő újra a maga tényleges valóságában. Mert látom tizenvalahány év előtti önmagammat, ahogy ülök a képernyő előtt, s a hagyományos bécsi újévi napi hangverseny közvetítésére várok. Nem várokozom különösebb lelkesedés-

sel, csak kíváncsian. A látvány valóban pazar a hangversenyterem egészét betöltő virágkompozícióval. Hamisítatlan múlt század végi tobzódás a szépségben. S a muzsikuskok játékstílusa, s a karmester vezényletének módja is tökélyig vitt pontosság és bécsi derű tökéletes ötvözete.

Lemérem magamon, hogy nem vagyok sznob. Legalábbis nem eléggé. S ez nem tölt el meglegedettséggel, ahogy várni lehetne. Aki nem eléggé sznob, az a kultúrában s a művészetekben is megmarad számkivetettnek. Az esetek túlnyomó többségében meg van fosztva az emelkedett önátadás illúziójától. Igaz ugyan, hogy a hagyományos bécsi újévi hangverseny műélvezetét a közvetítés helyi színei is jócskán akadályozták. E helyi színek mindenekelőtt, már önmagukban. Hogy átjárhatatlan világok sokasága választ el a kulturáltságnak bécsi hagyományától. (Ha anyám nem szenvedélyes rádióhallgató, ha nem operett- és operarajongó, fogalmam sincs, miféle múltbeli zenei élményekről adhatnék számot. Egész sivár, szocialista gyerekkorom visszhangzana a Mlada Vojvodjanka puška nosila... kezdetű kórusdal harsogásától.) De nemcsak erről az akusztikai pangásról, már-már úrról van szó a bécsi zenei hagyományokat illetően, hanem másról is. Minthogy a hangversenyt – igen jellemzően – a zágrábi televízió vette át, a műélvezetet hathatósan rombolta a közvetítő hangja, hanghordozása, s egész beszédmodora is. Akkor ez csak idegesített. Mai képernyőmön nézve ugyane közvetítést, élesebben kirajzolódik e hang megannyi mögöttes tartalma. Mert volt ebben a hanghordozásban felsőbbbségtudat, a Balkántól való elhatárolódás büszke bizonygatása is. Holott Zágráb is, mint valahány jugó falu és város, ugyanazon recsegve-ropogva épülő szocializmus robájától zengett ez idő tájt, egyugyanazon trampiság, szedett-vedettség, évezredes nyomor és kulturálatlanság, szemétdombokra kapaszkodó, kivagyiság rivalizációjában pipiskedő általános felsorolásba fullasztva a távoli, s már-már ki-fülelhetetlen hangverseny hangjait.

S közben telt-múlt az idő. Évről évre teltek-múltak a hagyományos bécsi újévi hangversenyek közvetítései is a képernyőn. Hogy abból a saját kis szemétdombjára kapaszkodó, egymással rivalizáló kivagyiságból, mely oly jellemző e térség népeire, mi minden szüremlett be újévkor a képernyőre, nehezen tudnék számot adni. Annyi tudható csak biztosan, hogy a bécsi hangversenyek változatosságukban is változatlanul tökéletesek maradtak, s a Balkán e szegletéből egyre távolabbakká és megközelíthetetlenbökké lettek. A képernyőn minden árnyalatnyi pontossággal látszott és hallatszott, de műélvezetről, egy más világ játékos derűjében való megmártózásról egyre kevésbé lehetett szó esetünkben, ott, a képernyő előtt üldögélve, a hagyományos újévi bécsi hangverseny közvetítését nézve. Ha ehhez a hangverseny-közvetítéshez, mint egyetlen biztos ponthoz viszonyítjuk az elmúlt jó tíz esztendő alatt lezajlott életünket, egyszerűen érzékelni kezdjük a kisebb-nagyobb lökéseket és rengéseket a lábunk alatt. S a rengések erősödésével arányban arra figyelhetünk fel, ahogy műélvezőkből lassacskán átvedlünk bamba bámulókká. A recsegés és ropogás közepette, mely ripityára zúzott azóta alattunk, körülöttünk és bennünk magunkban is mindent, amibe kapaszkodni lehetne – megszűnik minden műélvezet, bámészzkodásá alacsonyodik, ahogy kirkakatot bámul hosszan és eszméletkihagyásos révületben, akinek üres a zsebe.

Történetemhez tartozik azonban az a körülmény is, hogy a kezdeti kíváncsiság, mely a hagyományos újévi bécsi koncerteket illette, az idők során igazi érdeklődéssé telítődött. A koncerteket sugárzó képernyőn egy észrevétlen pillanatban újabb képernyő nyílt; olyan kötődések szálaait villantotta fel, melyekről halvány sejtelmem sem volt. S ez a belső vagy fiktív képernyő lassacskán szinte teljesen elfeledte a valóság-

gos képernyő képeit. A távolság már rég nem Bécs és Újvidék között volt megadva, hanem egy évszázadnyi idő megannyi távolságává sokszorozódott. S e sokaságnak köszönhetően az egyre mélyülő távolság mintha egyre bejárhatóbbá lett volna. Mit tagadjam, kapaszkodás, gyökérkerési kísérlet volt ez a javából. Vaskos önámítás, s a recsegéssel-ropogással, mely széthulló világunkat jellemezte, csak még eszelősebbé lett a megkapaszkodás, a hajszálygökerek keresésének leküzdhetetlen vágya s ösztöne. Pedig helyzetünkhöz illően szerény volt mindaz, amit én a bécsi valcer és derű világából a magam számára kisajátítottam.

Anyai nagyanyám villant fel azon a valóságos helyébe lépő fiktív képernyőn, aki valaha, gyerekkoromban oly sokszor elmesélte a mayerlingi tragédiát, Rudolf trónörökös és Vetsera Mária halálos szerelmét könnybelábadt szemmel, a visszafojtott sírástól el-elvékonyodó hangon, s mindez bennem összemósódott azokkal a történeteivel, amelyek szegedi gyerek- és nagylánykoráról szóltak, s melyeket ugyanilyen, sírással küszködő, elvékonyodott hangon mesélt. S arra kellett gondolnom: a mayerlingi tragédia is Szegeden játszódott, valahol a Kárász utca sarkán, ahol nagyanyám, jártában-keltében annyiszor elhaladt. S így homályos, de holtbiztos összefüggésben lehet azzal a megrendítő eseménnyel, hogy nem sokkal az első világháború kitörése után, valahol Temesváron, ahol nagyanyám világra hozta anyámat, tehát nem sokkal a világháború kitörése után nagyanyám anyjának, az én Eichinger Amália nevű dédanyámnak meggyulladt az agya. Három hónap leforgása alatt két fiát veszítette el a fronton, s a borzasztó, mondhatatlan fájdalomtól, ahogy nagyanyám mesélte, meggyulladt az agya.

S ennek a nagy lángolásnak a világánál egyszerűen már minden irányban feltáruktak az utak, a szegedi korzótól a bécsi Práterig, s a temesvári Szent György térig, ahová – nagyanyám elmondása szerint – elhallatszott újszülött anyám éles sírása. Vezettek utak egészen a hatvanas évek Szabadkájáig. Ahol reggelente, ébredő első pillantásom a mayerlingi kastély rejtélyt sugallóan szürke tónusú képére esett, mely nagyanyám szobájának falán függött, az én ágyamtól balra. Három, feltűnően szürke, csupa sejtelmes homályt sugalló kép függött ezen a falon. Jobbról dédapámé, balról dédanyámé, s középtűt a mayerlingi kastély képe. Ki ne kergülne meg láthatatlan járatok után kutatva, mely összefüggéseket feltételez a három kép között?

Ha akkor, a hatvanas évek elején nem is, de három évtizedre rá mindenképp, amidőn ott ül a képernyő előtt, s elérkezett a hagyományos bécsi újévi hangverseny közvetítésének időpontja. A légköri viszonyok azonban végképp kedvezőtlenek. Már azok is! S mi nem? A képernyőn egyvégtében havazik. Már javában zajlik a hangverseny; merő kényszerképzet e sehonnan perspektívájából. A havazó képernyőre merésbé belegémedve ülök. Mint aki mit sem észlelt az elmúlt esztendőök zajlásából. Mintha mindaddig valamely fiktív képernyőre meredt tekintettel nyomozott volna rejtett összefüggések, láthatatlan hajszálygökerek megléte után. Kutatott és vizionált, mint akikben és akik körül minden összetört, akik – lényük legmélyén a legkérlelhetlenebb pontossággal tudják, hogy vége egy világnak, amelyben, ha nehezen is, de el tudtak igazodni, be tudták mérni a távolságokat. Amelyben nagy vonalakban legalábbis tudni lehetett, kivel beszélnek ugyanazon nyelven, s kikkel nincs esélyük a szótértésre. Tudni lehetett, ki van elérhető távolságban, nem pedig nyomtalanul, észrevétlenül egyszeriben túl hetedhét határon. Tehát ha egy élethelyzetnek, sőt életformának már csak hűlt helye maradt, e hűlt hely kéretlen-hívatlan és fölösleges őrzőiként már csak falba és földbe fúrt járatok keresgelése maradt.

Marad, amíg maradhat, mert egy váratlan pillanatban mégiscsak rádcsapódik az ajtó. S nincs tovább mit se nézni, se látni, se vizionálni. Csak valóságos képernyők vannak, melyeket jobb fal felé fordítani és letakarni. Azon az igazi, személyes és egyéni képernyőn pedig – hiába kapcsolódik be önmegélésünk ihletének ritka perceiben – már csak havazik, egyvégtében havazik. Végeérhetetlenül csak havazás, surrogás és recsegés, miközben mérhetetlen távolságra innen, Bécsben javában folyik a hagyományos újév napi hangverseny, valcerek, polkák és indulók peregnék ki a karmesteri varázspálcából. Mindez hajszálpontosan megkomponált derűs alakoskodás, megzenésített formája egy száz év előtti világ önmagáról szótt delejes álmának. S ez a végeérhetetlen havazás, surrogás és recsegés a képernyőn egy idő után éppen olyan, mint a mi egész *sorsunk* lekottázhatatlan *szimfóniája*: egyadta zengő tombolás.

